Dan
Ciachir

Samizdat monahal

Mi-au rămas într-un caiet câteva note din săptămâna petrecută la Mânăstirea Dintr-un Lemn la începutul toamnei anului 1982: „*9 Septembrie.* Dimineața, lângă biserica mică, printre brazi, slujba pentru ctitori. 15 călugărițe, preotul și câteva femei îngenuncheate în cimitir. Ultima rugăciune și apoi se cântă *Veșnica pomenire*. Slujbă săvârșită în natură, în cântec de păsărele, într-o zi luminoasă și nespus de frumoasă. // Am sosit aici ieri, de hram – Nașterea Maicii Domnului –, cu Prea Sfințitul Gherasim și cu un diacon. La 9.30, când am coborât din mașină, era destulă lume în biserica de zid, ridicată de Matei Basarab, în pridvor și afară. În cea mai mare parte, țărănci cu basmale și broboade, femei în vârstă, însă și tinere, bărbați ale căror chipuri și port mi-i aminteau pe cei văzuți în urmă cu 20 de ani în vacanțele de vară petrecute la Verbicioara; tot în Oltenia. Stăteam în strana din stânga, între șase elevi de seminar care cântau și se închinau cu evlavie, pătrunși, serioși. La sfârșitul Liturghiei, Prea Sfințitul Gherasim a vorbit câteva minute, simplu, scurt, făcându-se ușor înțeles. Când a terminat, din piepturile celor prezenți au izbucnit câte-un *Săru' mâna!* (femeile) și câte-un *Să trăiți!* (bărbații)".

Era pentru a doua oară când Prea Sfințitul Gherasim, pe atunci arhiereu-vicar cu titlul de Piteșteanul al Eparhiei Râmnicului și Argeșului, conduse de episcopul Iosif Gafton, mă invitase la Vâlcea, unde mai fusesem și în iulie 1982. Am locuit, tot o săptămână, în clădirea centrului eparhial, într-o odaie largă, răcoroasă, curată, unde nu pătrundeau zgomotele orașului.

Pe 8 septembrie '82, după slujbă, am luat masa cu episcopul și cu starețа într-o încăpere din *casa domnească*, micul palat voievodal început de Brâncoveanu și terminat de Ștefan Cantacuzino, care servea și de stăreție. Era o clădire care se părăginea și chiar se ruina, necesitând o restaurare, aceasta însemnând aprobarea statului – nu se obținea ușor – și bani alocați de episcopie. La sfârșitul mesei ne-am așezat pentru cafea și dulceață în foișorul brâncovenesc cu acoperișul pictat ca un paraclis, apoi Prea Sfințitul și-a luat rămas-bun și a plecat la Râmnic. Aveam să locuiesc într-o odaie dintr-un corp de clădire din stânga scării de piatră care lega

biserica de zid a mânăstirii de biserica de lemn reconstruită la începutul secolului al XIX-lea pe locul celei ridicate cu vreo trei sute de ani înainte dintr-un singur stejar în scorbura căruia fusese găsită o icoană a Maicii Domnului. În apropierea bisericii, înconjurată de micul cimitir al mânăstirii şi de brazi, existau doi stejari străvârstnici. O veveriţă grasă, roşcată, mâncăcioasă, sărea dintr-o creangă într-alta cu o nucă în gură.

Mânăstirea avea o incintă vastă, cu mult teren – inclusiv pământ arabil –, evocând o Românie de altădată, sugestie datorată şi morii de apă aşezate în calea unui pârâu lat curgând printre arbori...

Mânăstirea avea o incintă vastă, cu mult teren – inclusiv pământ arabil –, evocând o Românie de altădată, sugestie datorată şi morii de apă aşezate în calea unui pârâu lat curgând printre arbori, arbuşti şi bălării. Într-o altă latură se găseau grajduri cu vaci de lapte, saivan pentru oi, coteţe de porci, grădină de zarzavat, două sau trei pogoane de porumb cu ştiuleţii neculeşi... Dincolo de poarta mânăstirii, spre dreapta, se sfârşea o pădure, iar în partea opusă începea satul Dezrobiţi, unde erau mulţi ţigani cu copii mici. Locuitorii, ca în toate localităţile neatinse de industrie, dădeau bună ziua necunoscuţilor.

Era o zi foarte călduroasă – cum a fost în 1982 întreaga lună septembrie –, a treia sau a patra de când stăteam la Dintr-un Lemn, când am trecut prin Dezrobiţi, urcând pe o uliţă prăfuită pentru a ajunge la Mânăstirea Surpatele, aflată la trei kilometri, distanţă care mi s-a părut mai lungă din cauza zăpuşelii şi a vremii secetoase; prin curţi, cocoşii cucurigau strident şi lung. Aşezată dincolo de capătul opus al satului, biserica mânăstirii, reconstruită de doamna Marica Brâncoveanu la începutul secolului al XVIII-lea, avea o frumuseţe zveltă de chivot. Împrejur, nici ţipenie de om, linişte absolută şi vegetaţie bogată în jurul clopotniţei şi al câtorva chilii legate printr-un pridvor de piatră. Am intrat în biserică să mă închin şi să caut fresca înfăţişând Sfânta Treime la Mamvri. Când am ieşit, m-a copleşit mirosul de iarbă grasă, mai puternic decât la Dintr-un Lemn, unde îl simţeam şi pe cel de pănuşă de porumb, verde sau uscată, de coceni, de pământ răsuflând spre seară, când se întunecă greu... De trei ori pe zi, masa mi se aducea în odaie de către maica Emanuela, care avea şi ascultarea de ghid; peste câţiva ani am regăsit-o stareţă. Nu mai văzusem de mult ochiuri de ouă atât de galbene şi de proaspete, prăjite în untura unor bucăţi de carne macră de porc, păstrate foarte fragede. Înaltă cât un cozonac, cu coajă groasă deasupra, pâinea era coaptă în vechiul cuptor cu lemne al mânăstirii.

A doua zi după ce am sosit la Dintr-un Lemn, am rugat-o pe stareţă să-mi trimită ceva de citit. Cu vreo doi ani înainte începusem să citesc teologie în chip sistematic. Mă luminase Dumnezeu să o iau de la abecedarul

ortodox, adică de la *Mărturisirea de credință* prescurtată, mai simplă și mai limpede în comparație cu ediția sub formă de întrebări și răspunsuri din 1952. Așa am învățat care sunt principalele dogme ale Bisericii, ce sunt Sfintele Taine, ce sunt ierurgiile... Asta după ce mă poticnisem în vreo două volume din *Filocalie* din lectura cărora nu pricepusem mare lucru; era și un limbaj nou, care se deosebea radical de cel al cărților citite până atunci. În 1981, un istoric literar cu studii teologice m-a îndemnat să merg și să cumpăr de la una dintre librăriile Arhiepiscopiei Bucureștilor cursul de ascetică și mistică al părintelui Stăniloae, proaspăt apărut și deghizat sub titlul de *Teologia Morală Ortodoxă III*. Apoi, urmând același sfat, am început să-i citesc pe teologii ruși din exil, parte dintre ei scriind în franceză sau fiind traduși în această limbă.

Samizdatul bisericesc, sau mai bine zis *călugăresc*, așa cum aveam să constat, era variat și bogat. Se copiau și se multiplicau, inițial la mașina de scris, apoi și la copiatoare „xerox", atât texte din Sfinții Părinți, cât și cărți semnate de teologi contemporani.

Starețа mi-a trimis câteva texte dactilografiate, legate în pergamoid, care erau, totodată, mostre de *samizdat* bisericesc. Provenit din limba rusă, *samizdat* înseamnă „editat de mine". În felul acesta au circulat multe cărți interzise în Uniunea Sovietică. La noi nu am văzut decât un samizdat solitar; îl citea soția unui actor și era romanul lui Orwell – fusese difuzat în foileton și la Radio Europa Liberă – *Ferma animalelor*, în traducere anonimă, dactilografiat, paginile fiind prinse într-un dosar cu șină...

Samizdatul bisericesc, sau mai bine zis *călugăresc*, așa cum aveam să constat, era variat și bogat. Se copiau și se multiplicau, inițial la mașina de scris, apoi și la copiatoare „xerox", atât texte din Sfinții Părinți, cât și cărți semnate de teologi contemporani: în 1986 am văzut la Mânăstirea Sinaia o versiune românească a lucrării lui Pavel Evdokimov *Femeia și mântuirea lumii*. Mai am în casă, tras la xerox și legat, *L'Orthodoxie,* tratatul aceluiași teolog, imprimat în Elveția, la Neuchâtel.

Regimul comunist evita deliberat tipărirea la Editura Patriarhiei sau sub egida centrelor eparhiale, care aveau dreptul la un mic număr de titluri, a cărților de edificare și trăire duhovnicească. Fusese publicat însă un *Pateric românesc*, care a trezit murmure între monahi și călugărițe întrucât în paginile sale erau cuprinse și persoane în viață, pe când *Patericul* clasic, zis și „egiptean", nu mai fusese reeditat din 1930, când Gheorghe Racoveanu îl imprimase la Râmnicu Vâlcea, în versiunea din anul 1828 a mitropolitului Grigorie IV Dascălul – așezat astăzi între sfinți –, într-o superbă limbă românească. M-a uimit de la prima lectură expresivitatea stilistică (un singur exemplu: dracii sunt numiți acolo *boierii întunericului*). În 1984 mi-am procurat *Patericul*, în copie trasă la xerox, legată, cu

suma de patru sute de lei, destul de mare pentru o carte. Tot în copie circulau în mânăstirile noastre alte cărți de căpătâi ale călugărilor pravoslavnici: *Lavsaiconul* și *Limonariul*.

Într-una din zile l-am cunoscut la Dintr-un Lemn pe părintele Paulin Lecca, închinoviat la Arnota, după ce stătuse multă vreme la Mânăstirea Frăsinei, unde intrase ca frate în 1940. Era autorul unei cărți în manuscris, *Frumosul în opera lui Dostoievski*, care avea să fie publicată în anii '90. Tot atunci i se va tipări, în mai multe ediții, un alt volum remarcabil, *De la moarte la viață,* un bildungsroman monahal. Basarabean după trup, părintele Paulin fusese preot misionar în timpul războiului, în câteva sate din Transnistria și la Odessa, contribuind la reînfiriparea vieții bisericești și religioase pe locuri pustiite de ateismul bolșevic.

Atunci când am mers la Mânăstirea Hurez, a luat parte la masă și maica Mihaela Ghișoiu, proinstareța, tratată cu multă deferență de stareța în funcțiune și de celelalte maici. Sibiancă, maica Mihaela fusese colegă de școală cu soția părintelui Stăniloae, prezvitera Maria; erau legate printr-o veche și strânsă prietenie. Maica Mihaela era o călugăriță cultivată, cu o memorie bogată și cu darul povestirii. Fusese stareță la Hurez de la sfârșitul războiului, când mânăstirea avea și seminar monahal, unul care a fost menținut până la mijlocul anilor '50. În 1947, povestea proinstareța, în apropiere, la Mânăstirea Bistrița, erau adunate laolaltă vreo șapte sute de suflete: călugărițe, surori, eleve, parte dintre eleve fiind orfane sau părăsite de părinți... Pentru hrănirea lor se coceau zilnic nouă cuptoare de pâine și se făceau treizeci de mămăligi în oale mari de tuci. Ultima oară când am întâlnit-o pe maica Mihaela, tot la Hurez, era aproape centenară, adusă mult de spate, dar limpede la minte.

În ianuarie 1988 m-am dus la Mânăstirea Căldărușani, unde fusese așezat stareț părintele Lavrentie Gâță, cu care mă împrietenisem pe când conducea Mânăstirea Sinaia; Patriarhul Iustin îl numise acolo în timp ce era încă student la Teologie. După ce am intrat în biserică, am mers să-mi arate atelierul de tâmplărie, moara, care nu mai funcționa, grajdurile, unde prima dată în viață am văzut cum se lovesc berbecii cap în cap, apoi am luat-o prin zăpada proaspătă spre niște acareturi de pe malul lacului, afară din incintă... A trecut fulgerător pe lângă noi un iepure mare cât un câine. Când am ajuns sub șopronul unui hambar, am văzut caroseria ruginită a unui Ford de două tone, cu cauciucurile mâncate, din cele care se asamblau pe vremuri în sucursala din Floreasca a fabricii americane. Era camionul despre care îmi povestise Prea Sfințitul Gherasim că îl cumpărase de la un particular la puțină vreme după ce fusese așezat aici, în 1952, când mânăstirea nu avea ca mijloace de transport decât o trăsură și câteva căruțe cu cai.

În cursul primei vizite la Episcopia din Râmnic, în iulie '82, am mers împreună cu Prea Sfințitul Gherasim pe la câteva mânăstiri. Am revăzut atunci Cozia, pe care o știam de copil. În 1964, vara, părinții mei plecând pentru o săptămână sau două într-o călătorie în străinătate, m-au trimis într-o tabără de elevi aflată la o sută de metri distanță de mânăstire, pe dealul de dincolo de șosea. M-am dus de mai multe ori singur în curtea aproape pustie a Coziei, unde într-o după-amiază am văzut doi turiști francezi coborâți dintr-un automobil. Intram cu emoție în biserica răcoroasă, închinându-mă, ajungând apoi, după ce străbătusem curtea, până în deschizătura dintre ziduri cu pasarelă și priveliște înspre Oltul care pe atunci mai curgea cu zgo-

mot, întocmai ca în poezia lui Grigore Alexandrescu. În 1982, râul avea o silențiozitate de lac întrucât fusese supus unor lucrări hidrologice. În curtea chinoviei, foarte îngrijită, cu copaci deși, era o liniște răcoroasă. Chiliile fuseseră refăcute, iar stăreția, cu un etaj, văruită în alb viu, era o clădire radioasă, cu pridvorul plin de mușcate de un roșu aprins. Stareț era, din anii '50, părintele Gamaliel Vaida, maramureșean, care amenajase în incintă un iaz cu păstrăvi și o volieră de fazani.

Tot de la sfârșitul anilor '50, stăreția și părintele Neonil – cel mai longeviv egumen – la Mânăstirea Frăsinei. Prima oară fusesem acolo în 1981, toamna, cu un poet din Râmnicu Vâlcea, care îl cunoștea pe fratele Gheorghiță, fost sanitar, un tânăr smerit și binevoitor ce avea să devină părintele Ghelasie. În anii '90 a publicat un volum intitulat *Memoriile unui isihast* – nu am avut curiozitatea să-l citesc –, care, ca și „turta isihastă", a stârnit reacțiile de profundă dezaprobare ale părintelui Arsenie Papacioc.
La Frăsinei, mânăstire din secolul al XVIII-lea rectitorită de Sfântul Ierarh Calinic, singura din țară exceptată la Secularizare de Cuza, viața călugărilor era foarte aspră. Când am mers acolo cu Prea Sfințitul Gherasim, masa de prânz luată împreună cu părintele Neonil a fost cât se poate de simplă și modestă: câteva felii de brânză cu roșii și rondele de ardei, borșul de legume adus de la trapeză, două cutii de sardele deschise în fața noastră și câteva mere ca desert.

Modestă era și locuința de arhiereu-vicar a Prea Sfințitului Gherasim. Episcopia e așezată aproape de centrul orașului, însă curtea ei urcă pe dealul Capela bogat în vegetație. Încorporat reședinței episcopale de lângă catedrală este paraclisul ridicat la 1750 de vlădica Grigore Socoteanu; edificiul păstrează urmele artei brâncovenești, pictura sa exterioară înfățișând Filozofii și Sibilele... La câteva zeci de metri mai sus se găsea biserica-bolniță văruită într-un alb lăptos, iar la încă o sută de metri depărtare – o casă ca dintr-un târg de altădată, în care locuia ierarhul. În mica ei curte existau cotețe de păsări și un porumbar cu porumbei pe care i-am văzut de mai multe ori planând pe umerii Preasfințitul Gherasim. Înăuntru, în afara dependințelor, stăpânul temporar (ca orice călugăr) al acelei locuințe avea o odaie de dormit cu birou, o sufragerie cu bufet masiv din lemn de nuc și o masă acoperită cu damasc, la care am mâncat de multe

Auzind că îl citesc pe Nae Ionescu, mi-a povestit cum anul său de studenți la Facultatea de Teologie din București a cumpărat de la văduva filozofului, în 1944 sau 1945, ediția *Patrologiae cursus completus*, întocmită de abatele Jacques Paul Migne în 382 de volume grupate în *Series graeca* și *Series latina*. Peste câțiva ani, Patriarhul Justinian le-a confiscat-o, aducând-o în biblioteca Palatului Patriarhal, unde se află și astăzi.

ori, discuțiile de la cină prelungindu-se uneori până la miezul nopții, după care Prea Sfințitul Gherasim, luându-și bastonul și punându-și fesul pe cap, mă conducea prin aerul răcoros și țârâitul de greieri până la odaia în care dormeam în corpul de clădire al Episcopiei.

Pe când i-am fost oaspete, în 1982 și în 1983, Prea Sfințitul Gherasim, care a trăit aproape o sută de ani, era surprinzător de sprinten. La cei 30 de ani ai mei de-atunci, mi s-a întâmplat să transpir ținându-mă după el pe dealul ce urcă spre biserica-bolniță de la Cozia, pe potecile mânăstirilor Turnu și Stănișoara sau luând la rând bisericile-paraclis de la Hurez. Ierarhul care se considera cu modestie autentică un „călugăr de *Pateric*", fost din 1952 până în 1970 starețul Mânăstirii Căldărușani, era un povestitor admirabil. Auzind că îl citesc pe Nae Ionescu, mi-a povestit cum anul său de studenți la Facultatea de Teologie din București a cumpărat de la văduva filozofului, în 1944 sau 1945, ediția *Patrologiae cursus completus*, întocmită de abatele Jacques Paul Migne în 382 de volume grupate în *Series graeca* și *Series latina*. Peste câțiva ani, Patriarhul Justinian le-a confiscat-o, aducând-o în biblioteca Palatului Patriarhal, unde se află și astăzi.

Am urcat și la Schitul Ciocanu din apropiere de Câmpulung-Muscel. De pe culmea cu o veche bisericuță frumos pictată și câteva chilii de paiantă, se zărea în depărtare orașul. Am pornit cu ierarhul spre inima pădurii, unde era răcoare și liniște, oprindu-ne după câteva sute de metri și așezându-ne pe niște trunchiuri de brad. Peste un sfert de ceas, s-au arătat printre arborii înalți, venind unul după altul, un frate de mânăstire și doi călugări. Primul aducea pe o tavă un clondir cu vin roșu și două pahare, al doilea venea cu un mic taler cu gustări, iar ultimul, pășind cu grijă pe poteca înclinată și strâmtă, purta pe o farfurie câteva felii de cozonac...

De la Schitul Ciocanu, întrucât ne găseam în apropiere, episcopul m-a dus să văd reședința patriarhală de vară de la Dragoslavele, aflată la câțiva kilometri de Rucăr. În 1929, preoții musceleni i-au dăruit Patriarhului Miron Cristea o casă de odihnă pentru lunile călduroase, ridicată într-un loc liniștit, cu vedere spre munte și loc larg împrejur. În 1949, Justinian, noul patriarh, a adus aici o bisericuță maramureșeană din lemn din secolul al XVII-lea, rânduind doi călugări în incinta ei și întemeind un schit cu hramul Sfântului Gheorghe, purtătorul de biruință. În felul acesta, reședința de la Dragoslavele și terenul din jurul ei erau apărate de samavolnicia noii Ocârmuiri care începuse să exproprieze bunurile necultice ale Bisericii. Schitul de la Dragoslavele a primit statutul de *stavropighie*, ceea ce însemna că este supus canonic patriarhului și nu eparhiei în care se afla. Un an sau doi mai târziu, pentru a păstra căminul preoțesc și sanatoriul de la Techirghiol, Justinian aducea și acolo o biserică cu statut de monument istoric și înființa un schit de maici (cărora din anii '70 avea să le fie duhovnic părintele Arsenie Papacioc) cu rang de stavropighie.

Casa de la Dragoslavele era simplă, trainică, răcoroasă, văruită în alb, cu pridvor, cu piese de mobilier care impuneau, precum biroul masiv din odaia de lucru a patriarhului, cu un scaun cu spătar de piele și picioare de jilț, iar în dormitor – scoarțe și macaturi în culori odihnitoare și, totodată, dense. La o sută sau două de metri trecea șoseaua, dincolo de un pârâu silențios cu maluri înalte și o perdea de arbori prin care se auzea vântul subțire de amurg.